

УДК 378:070+007(477+419)+371.688

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ

Наталія Троханяк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто та проаналізовано процес виникнення й становлення медіаосвіти. Визначено специфіку та характерні особливості розвитку медіаосвітньої теорії й практики у різних країнах.

Ключові слова: медіа, засоби масової інформації, медіаосвіта, медіакультура.

Сучасна епоха технологій, інформаційного “вибуху” спричинила не лише зростання ролі інформації як економічної категорії, а також загострила проблему підготовки нового покоління до інтеграції у світовий інформаційний простір. Майже всі діти сьогодні мають доступ до відео і комп’ютерів. Завдяки широкому поширенню засобів масової інформації (ЗМІ) дитина потрапляє під вплив різноманітних інформаційних потоків. Їхній вплив на “розум і серце” молодої людини зазвичай ніким не контролюється. Навчальна інформація посідає щораз менш значиме місце в загальному інформаційному потоці. Це відбувається з таких причин.

По-перше, деякі ЗМІ беруть на себе навчальні, просвітницькі функції. Так створюється “паралельна школа”. Інформаційний ринок орієнтується на смаки споживача, будь-хто може отримати, за певні кошти, потрібну інформацію. Кожен може вибрати той чи інший інформаційний потік. Тобто людина може створити собі “інформаційний кокон”, відокремитися від реального світу, жити в ілюзорному інформаційному просторі.

По-друге, час, який школяр проводить перед телеекраном за своєю тривалістю перевищує навчальний час. Інформацію, що передається каналами мас-медіа, професійно готують спеціалісти у цій галузі. Це продукт індустрії свідомості – галузь виробництва, що спрямована на маніпулювання свідомістю споживача з політичними, економічними чи іншими цілями. Саме тому отриману інформацію із ЗМІ не слід сприймати як істину.

Якщо не вдається переробити пресу, та медіа загалом, то треба змінити їхню аудиторію. Саме такий підхід і застосовує медіаосвіта з її намаганням прищепити “психологічний імунітет” до патогенного впливу медіа, який

пов'язують з надміром реклами, пропагандою і фальсифікацією, екранним насильством і порнографією [5].

За кордоном медіаосвіта розвивається здебільшого в системі загальної освіти. Вперше цей предмет ввів у навчальну програму в 1959 році в Канаді відомий професор Маршал Маклюєн. Його послідовники – К. Ворсноп, К. Безелгет, Д. Консідайн, Р. Кьюбі, Л. Мастерман (Англія), Б. Вілсон, Дж. Браун, Ч. Вітні, Р. Лопе (США) – розвинули цей напрям освіти. Він став популярним і ефективним. Вони також розробили семінари, посібники, професійні журнали. У Росії працює інститут медіаосвіти, розроблено потужний сайт в Інтернеті, проблеми мас-медіа та медіаосвіти досліджують такі вчені, як О. Федоров, Л. Зазнобіна, Ю. Усов, О. Спічкін та ін. В Україні у цій галузі працюють Інститут екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка (Б. Потятиник, Н. Габор) та Інститут релігії і суспільства Львівського Католицького університету.

Ми ставили за мету висвітлити та проаналізувати процес виникнення й становлення медіаосвіти, а також визначити її специфіку та характерні особливості у кожній країні зокрема. Особливо слід звернути увагу на з'ясування специфіки вітчизняної медіаосвітньої теорії й практики в контексті закордонних тенденцій.

Зважаючи на тенденції глобальної цілісності процесів інформатизації, а також беручи до уваги, що термін медіа можна розглядати як похідний і від латинського *mediato* – посередництво, і від *media* – засіб, можна зробити висновок, що медіаосвіта є інтегрованим напрямом освіти в інформаційному суспільстві, спрямованим на оволодіння сучасними комп'ютерно-телекомунікаційними технологіями за наявності одночасного виховання почуття відповідальності. Цей напрям освіти пов'язаний із застосуванням інформаційних технологій, спрямований на усвідомлення не тільки переваг, а й загроз, які “несуть” вони для людської психіки; навчання сприйняттю і переробці інформації; розвиток критичного мислення, уміння розуміти прихований зміст того або іншого повідомлення; протистояти маніпулюванню свідомістю з метою забезпечення інформаційної безпеки – стану захищеності життєвоважливих інтересів особистості, суспільства і держави; зведення до мінімуму неповноти, невчасності й недостовірності інформації, негативного інформаційного впливу, негативних наслідків функціонування інформаційних технологій. Відповідно, основний зміст медіаосвіти, як галузі знань і діяльності людини, становлять інтелектуальні та технологічні уміння інформаційної взаємодії. Інформаційна освіта, яка є структурним елементом і змістовою складовою медіаосвіти, сьогодні характеризується гострою суспільною потребою у розвитку її як інтелектуальної складової інформатизації.

З одного боку, можна виділити технічні завдання медіаосвіти. Не можна недооцінювати важливість вивчення принципів і законів, за якими створюються медіа, як і з якою метою поширюються, що у цьому разі відбувається з інформацією. З іншого, необхідна робота безпосередньо з інформацією, що отримана за допомогою технічних засобів. Медіаосвіта повинна слугувати створенню системи інтерпретації й організації інформації, допомогти досягнути незалежності від мас-медіа, зробити людей активними учасниками комунікативних процесів у сучасному суспільстві.

Мету медіаосвіти загалом можна сформулювати так: навчання сприйняттю й переробці інформації, що передається по різних каналах; розвиток критичного мислення, умінь розуміти прихований зміст медіатексту, введення додаткової інформації в контекст загальної базової освіти; формування умінь знаходити, приймати, готувати та передавати необхідну інформацію, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій [3].

Виділяють кілька підходів до медіаосвіти:

1) медіаосвіта, інтегрована в гуманітарні і природничо-наукові дисципліни базової освіти (Л. Зазнобіна, А. Спічкін, Е. Харт та ін.);

2) соціокультурний підхід – створення гуртків, факультативів медіаосвітнього напрямку або введення нового предмета у вигляді спецкурсу, пов'язаного з медіаєматикою (О. Баранів, Ю. Усов, Н. Габор, С. Пензін, Б. Потятиник, Г. Полічко, А. Федоров та ін.);

3) синтетичний підхід, що об'єднує соціокультурний та інтегрований підходи [5].

Явище медіаосвіти під дещо іншими назвами (медіакультура (*media culture*) – Великобританія, екранна освіта (*screen education*) – Канада) з'явилося наприкінці 30-х років. Однак в нинішньому вигляді стало популярним в Канаді, Великобританії, Франції, США в 60-х роках.

Ще 1959 року Канада першою започаткувала шкільну навчальну програму з медіаосвіти для учнів 11-х класів. Її автором був відомий професор Маршал Маклюєн. Сьогодні цей предмет вивчають як у всіх школах країни, так і в більшості університетів. Для пояснення канадського підходу найкраще підходить вислів одного з провідних медіаосвітян К. Ворснопа, який стверджував, що медіа стало нашим довкіллям, тому було б, принаймні, нерозумно ігнорувати те, що нас оточує [1]. Головна ідея цієї концепції – розвиток критичного мислення. Реалізується ця мета шляхом виконання навчально-дослідницьких завдань. Наприклад:

- написання твору-есе на задану тему (про історію медіа, про вплив медіа на суспільство);
- виділення з фільмів, оповідань чи передач типових персонажів, обговорення їх як героїв, типажів, потреби їх появи на екранах;

- створення нового видання (чи його моделі) із фрагментів декількох інших;
- аналіз причин успіху/неуспіху фільму в тій чи іншій державі;
- вивчення впливу серіалів.

Естети-французи, сповідуючи принцип С. Френе, що в дітей “мислити – отже діяти”, намагались навчити школярів активно використовувати медіа-засоби для власного самовираження. Очікувалося, що дитина-творець з розвинутим художнім смаком швидше збагне якісний витвір іншої особи. На початку 60-х медіапрограма була запроваджена в двохстах початкових та ста середніх школах Франції. Головна ідея цієї програми: медіаосвіта – це передусім громадянське виховання, спрямоване саме на молодь. Навчально-пізнавальна діяльність учнів є особливо різноманітною. Вона охоплює:

- самостійну підготовку випусків новин;
- редагування та порівняння текстів, створення програм на ТБ і радіо;
- випуск шкільних газет, які потім пересилають факсом в інші школи у різних державах;
- співпрацю школярів з професійними журналістами;
- самостійне визначення способів функціонування медіа (за принципом “навчання через діяльність”);
- проведення щорічного “Тижня преси” у школах Франції;
- інтеграцію медіаосвіти у шкільні предмети, здебільшого гуманітарні;
- окремі уроки з кіномистецтва, телебачення, журналістики і медіакультури;
- створення аудіовізуальних матеріалів, їх критика та аналіз [2, с. 10].

Велика Британія надала медіаосвіті двоякого змісту. Спершу медіапедагоги розвинули концепцію “медіа-щеплення”, яка повинна була на основі вміння критично сприймати побачене та розуміння закономірностей функціонування ЗМІ навчити школярів протистояти шкідливому впливу медіа. Інший підхід був близьким до французького й пропонував допомогти учням сформувати високі естетичні смаки до екранної продукції, які б просто не дозволяли їм згодом дивитись низькопробну. Рік 1998-й став роком масового впровадження медіаосвіти в національні навчальні плани Англії [1]. Головний принцип – розуміння медіатекстів, вибірковість у перегляді тих чи інших програм. За твердженням Л. Мастермана, “медіаосвіта – це не оцінювання творів медіакультури, а процес їх дослідження; вивчення стосунків медіа і людини”. Для цього, наприклад, можна обговорити з дітьми такі питання:

- хто автор конкретної публікації та кому належить видання, в якому публікація з’явилась;

- яким способом (мовним, за допомогою яких аргументів) автор досягнув впливу на читача;
- як навколишній світ репрезентовано в медіа;
- кого можна вважати аудиторією медіа;
- чи була б публікація написана інакше, якби була зроблена для іншої аудиторії [2, с. 10].

У США пік активності медіаосвітян теж припав на 60-ті, хоч обов'язковим у шкільній програмі не став, оскільки навчання там не має єдиної державної централізованої системи. Проте американська мережа Media Literacy сьогодні відома усьому світу завдяки напрямку “навчання освітян” (Education for Educators). Вона широко пропонує для вчителів семінари, навчальні програми, посібники, видає професійні журнали, продукує навчальні фільми. В американській концепції медіаосвіти дослідники проти авторитарного підходу в освіті і за творчий підхід. Методика опирається на вивчення “ключових” понять медіаосвіти та особливостей створення медіатексту. Медіатехнологія за таких умов передбачає:

- виготовлення афіш, відеозйомку, складання сценаріїв на задану тему, колективне їх обговорення;
- аналіз сюжету, ситуацій, авторського погляду медіатексту, зіставлення кількох поглядів;
- імітацію певних медіапроцесів;
- аналіз інформації (розвиток критичного мислення) [2, с. 10].

Росіяни розглядають медіаосвіту як частину загальної освіти своїх дітей, часто інтегровану в інші шкільні дисципліни. Іноді російська медіаосвіта є синонімом кінопедагогіки, яка дає змогу розширити світогляд учня, стає частиною його загальної естетичної освіти. Наприклад, Л. Зазнобіна, завідувача лабораторією технічних засобів навчання і медіаосвіти Російської академії освіти, стверджує, що найрезультативнішою є медіаосвіта не як самостійний курс, а інтегрована в інші навчальні дисципліни.

Російські медіапедагоги стверджують, що в школі можна вирішити завдання введення медіаосвіти в систему профільних і головних дисциплін. Для цього необхідно поставити перед вчителями завдання залучити в процес уроку повідомлення ЗМІ, на уроці аналізувати повідомлення, шукати помилки, некоректну інформацію чи інформацію, яка підтверджує розповідь вчителя. Також можна давати дітям, як домашнє завдання, підготувати власні медіаповідомлення [3]. У результаті в учнів будуть формуватися такі медіаосвітні вміння:

- одержувати інформацію з різних джерел;
- систематизувати інформацію за певними ознаками;

- вводити інформацію в систему знань, що формуються у школі, використовувати ці знання у сприйнятті й критичному осмисленні інформації;
- інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, адресну спрямованість, мету інформування;
- візуальну інформацію переводити у вербальну знакову систему і навпаки;
- чітко формулювати те, про що дізналися з мультимедійного інформаційного джерела;
- мати особистісну позицію щодо прихованого змісту, аргументувати власні висловлювання, знаходити помилки в одержаній інформації і вносити пропозиції, щоб їх вдосконалити;
- сприймати альтернативні погляди і висловлювати обґрунтовані аргументи “за” і “проти” кожної з них;
- створювати асоціативні та практичні зв'язки між інформаційними повідомленнями;
- виділяти головне в інформаційному повідомленні;
- самостійно трансформувати, подавати інформацію, видозмінювати її обсяг, форму, знакову систему, носія та ін.

Головний принцип російської медіаосвіти: діти і дорослі працюють разом. Серед форм організації такого медіаосвітнього процесу найефективнішими будуть такі:

- кіноосвіта (перегляд і аналіз побаченого відео- та кіноматеріалу, любительські зйомки);
- дискусії;
- “ділові ігри” зі школярами різного віку;
- спецкурси з кіномистецтва;
- гуртки фото- і кінолюбителів;
- гуртки журналістики;
- залучення дітей та підлітків до так званої “практичної медіаосвіти” через їх повноцінну участь у створенні теле- і радіопередач [3, с. 10].

О. Федоров, представник соціокультурного підходу, вважає необхідним вивчення спецкурсу із проблем медіакультури в університетах: “Адже робота вчителя, який не вміє повноцінно сприймати аудіовізуальну інформацію, який не володіє методами медіаосвіти, далека від сучасних вимог, що необхідні педагогічному процесу, спрямованому на розвиток творчих, креативних здібностей особистості” [6].

Аналіз розвитку медіаосвіти в Україні виявив, що праці останніх років (Н. Габор, Б. Потятиник та ін.) головно стосуються підготовки майбутніх журналістів та лежать у руслі соціокультурного підходу (спецкурси з медіаєтики). Хоча у 2005 році в Україні запропоновано проект

“Медіамозаїка: Медіаосвіта для молоді”, який надає учням можливість стати краще інформованими громадянами світу, які розуміють не тільки проблеми інших, але й критично оцінюють роль преси щодо висвітлення цих проблем.

Метою проекту “Медіамозаїка” є виховання краще інформованих громадян світу завдяки аналізу, порівнянню, оцінці та власне випуску медіапродукції. Проект “Медіамозаїка” поєднує послідовну програму розвитку медіаграмотності для шкіл з широкими можливостями для випуску медіапродукції. Молодь навчається оцінювати та критично ставитись до медіа завдяки простому, але вичерпному Центру медіаграмотності, веб-сайту “Медіамозаїки”, що містить багато ресурсів, та головним темам місяця. “Медіамозаїка” публікує перспективи, розслідування та дискусії щодо теми місяця (такої як стереотипи чи глобальний маркетинг для підлітків). Поради щодо уроків, дискусії вчителів також розміщені на “Медіамозаїці”. Учні мають можливість брати участь у тренінгу та отримувати сертифікати журналістів, писати статті, критикувати роботи один одного, фотографувати та випускати медіапродукцію з дуже відповідальним та точним змістом, яка розміщена на “Медіамозаїці” та у Всесвітній молодіжній службі новин PEARL [4].

Отже, постійне розширення та неконтрольованість медіавпливів на сучасну молодь, зміни “дидактичного ландшафту”, зростання ролі засобів масової комунікації в освітніх процесах зумовлюють необхідність введення медіаосвіти в систему обов’язкової середньої освіти як спеціального предмета або забезпечення інтеграції її змісту в інші шкільні дисципліни.

-
1. *Габор Н.* Медіа-простір або міркування про те, як вижити в агресивному інформаційному середовищі // *Культурологічні студії в сучасній Україні: матеріали конф. К., 2000.*
 2. *Дуб Олена.* Медіаосвіта: світова практика на сучасному етапі // *Нові шляхи комунікації. 2002. № 4–5.*
 3. *Зазнобина Л. С.* Стандарт медіаобразования, інтегрованого с различными школьными дисциплинами // *Стандарты и мониторинг в образовании. 1998. № 3.*
 4. *Панченко Л. Ф.* Медіаосвіта майбутнього вчителя: шляхи реалізації // www.osvita.org.ua.
 5. *Потятиник Борис.* Медіа: ключі до розуміння. Серія: Медіакритика. Львів, 2004.
 6. *Федоров А. В.* Медіаобразование будущих педагогов. Таганрог, 2005.

**FOREIGN AND NATIONAL EXPERIENCE OF MEDIA EDUCATION
FORMING AND DEVELOPMENT**

Natalia Trokhaniak

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000 L'viv, Ukraine*

The article considers and analyses the processes of media education origin and formation. It determines the specificity and peculiar aspects of media education theory and practice development in different countries.

Key words: media, mass media, media education, media culture.

Стаття надійшла до редколегії 21.06.2007

Прийнята до друку 17.10.2007